

ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ ДЛЯ ПРАЦЮЮЧОЇ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (СЕРЕДИНА ХХ ст.)

SECONDARY SCHOOLS FOR YOUNG WORKERS AS A PART OF THE EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE (THE MIDDLE OF THE TWENTIETH CENTURY)

Наталія Антонець
Natalia Antonets

Анотація

У статті висвітлено обставини виникнення в системі народної освіти України (середина 1940-х рр.) нових типів загальноосвітніх навчальних закладів – шкіл робітничої молоді та вечірніх шкіл сільської молоді. На основі нормативно-правових документів аналізуються основні засади функціонування цих закладів освіти у післявоєнний період (1943–1950). Окреслено коло проблем, які ускладнювали діяльність загальноосвітніх шкіл для працюючої молоді, та показано шляхи їх подолання.

Abstract

The article describes the circumstances of the appearance in the system of education in Ukraine (mid 1940s) new types of secondary schools – schools for industrial workers and evening schools for rural youth. The current research is based of regulatory documents analyzes the basic principles of functioning of this educational institutions after period of occupation (1943–1950). The problems that complicated the activities of secondary schools for young workers are identified. The ways to overcome them are demonstrated.

Ключові слова: історія розвитку системи народної освіти України, школа робітничої молоді, вечірня школа сільської молоді, загальноосвітня школа, освіта дорослих.

Keywords: the history of the development of the system of national education of Ukraine, schools for industrial workers, evening schools for rural youth, secondary school, education of adults.

Вступ

Однією з важливих педагогічних проблем, яка набуває специфічного характеру в залежності від певного хронологічного періоду, є освіта дорослого населення. Особливою актуальністю вона відзначалася як в усьому Радянському Союзі, так і в Українській РСР у середині та другій половині ХХ ст., що зумовлювалося складними історичними обставинами в країні. Різним аспектам дослідження досвіду освіти дорослих у цей період присвячені публікації Л. Вовк, Н. Дем'яненко, Т. Десятова, Г. Кучеренко, І. Литовченко, Л. Лук'янової, О. Мартіросян, О. Сергєєвої, Л. Сігаєвої, Є. Тонконогої та ін. Метою нашої розвідки став огляд основних позицій у процесі становлення в Українській РСР мережі шкіл, перед якою ставилося завдання надати працюючій молоді загальну освіту.

Як відомо, внаслідок подій Другої світової війни народне господарство Української РСР було повністю зруйновано. Оскільки практично всі чоловіки були

мобілізовані до армії або працювали на евакуйованих на схід СРСР підприємствах, з початком звільнення наприкінці грудня 1942 р. території України від німецької окупації відбудова української економіки значною мірою лягла на плечі жінок, літніх людей, інвалідів, а також підлітків. Це спричинило необхідність створити нові типи загальноосвітніх навчальних закладів – школи для навчання та виховання підлітків, зайнятих в умовах війни на виробництві та у сільському господарстві.

1. Створення мережі шкіл робітничої молоді

Початком створення мережі нових закладів освіти стала ухвала 15 липня 1943 р. постанови Ради Народних Комісарів Союзу РСР «Про навчання підлітків, що працюють на підприємствах». Згідно з цим документом Раднаркоми союзних та автономних республік, крайові та обласні Ради депутатів трудящих з 1 жовтня 1943 р. повинні були організовувати у містах та робітничих селищах загальноосвітні школи для тих підлітків, які бажали без відриву від роботи підвищити свій освітній рівень, тобто режим їхніх занять мав узгоджуватися з робочими змінами [9].

Вже під час першого року існування шкіл для підлітків виявилось, що значну частину їх контингенту складають учні більш старшого віку. Це були молоді люди, чий підлітковий вік припав на роки німецької окупації, що позбавило їх можливості здобути освіту вчасно. Тому весною 1944 р. школи для підлітків було перейменовано на школи робітничої молоді [11].

В Україні діяло Положення про школи робітничої молоді, яке розробив Народний комісаріат освіти РРФСР, а затвердила 30 квітня 1944 р. Рада Народних Комісарів Союзу РСР. У цьому документі, зокрема, зазначалося, що мета навчальних закладів такого типу без відриву від виробництва надати учням загальноосвітню підготовку в обсязі семирічної та середньої школи, а також «виховати молодь у душі безмежної любові до Батьківщини і відданості радянській владі» [6, с. 4]. Згідно з Положенням школа робітничої молоді створювалася у складі або 5–7 класів (семирічна), або 5–10 класів (середня) для працівників одного чи кількох підприємств. Ті вступники, у яких не було документів про закінчення 4–9 класів, під час зарахування складали іспити для з'ясування рівня їхніх знань. За потребою при школі могла функціонувати підготовча група, де учні здобували початкову освіту.

Відповідно до Положення заняття у школі робітничої молоді (3 дні на тиждень по 3 години) мали проводитися, виходячи з умов виробництва, по змінах (ранкових, денних і вечірніх). Право затверджувати навчальні плани надавалося народним комісаріатам освіти союзних республік, у віданні яких перебували ці школи, навчальними програмами слугували відповідні документи масових семирічних і середніх шкіл. Основною формою організації навчальної роботи визначався урок, що мав проводитися вчителем згідно із затвердженим розкладом у класі з постійним складом учнів (не більше 20 осіб). Юнаки та дівчата у школах робітничої молоді навчалися спільно (частина масових шкіл на той час діяла у режимі роздільного навчання). Наприкінці навчального року (а він тривав 48 тижнів з 1 вересня по 1 серпня) учні 5 – 10 класів складали перевідні та випускні екзамени. Випускники семирічної школи одержували свідоцтво, а випускники середньої школи отримували атестат. Ці документи надавали можливість користуватися всіма правами, передбаченими для учнів, які закінчили масові семирічні та середні школи.

Газета «Радянська освіта», випуск якої відновився у Києві 11 травня 1944 р., регулярно інформувала читачів про здобутки та проблеми шкіл робітничої молоді [1]. Так, з її шпальт можна довідатися, що вже восени 1944 р. у Києві було організовано 13

таких навчальних закладів, на Дніпропетровщині – 19, у Ворошиловградській області – 13 [2].

Невдовзі практика функціонування шкіл робітничої молоді показала, що необхідно внести певні зміни в організаційні засади їх діяльності. У червні 1945 р. виходить розпорядження РНК Союзу РСР, згідно з яким учням під час випускних екзаменів дозволялось брати додаткову відпустку із збереженням заробітної плати (для 7 класів – 15 робочих днів, для 10 класів – 20 робочих днів), водночас учні інших класів у дні іспитів звільнялися від роботи із зарахуванням цих днів при наданні чергової відпустки [7] (розпорядження продубльовано РНК Української РСР 6 липня 1945 р.) А у січні 1946 р. також відповідно до розпорядження РНК Союзу РСР скоротилася до 44 тижнів (з 1 вересня по 1 липня) тривалість навчального року, разом з тим збільшилась до 16 годин (4 дні по 4 години) кількість класних занять протягом тижня. Для учнів, котрі потребували допомоги, передбачались 4 години на тиждень для консультацій. У цьому ж розпорядженні наголошувалося на забороні залучати учнів шкіл робітничої молоді у дні занять до понаднормових робіт на підприємстві [17] (РНК Української РСР видала аналогічний документ 2 лютого 1946 р.).

Навчальний план школи робітничої молоді
з українською мовою навчання на 1948/49 навчальний рік [3, с. 15].

	Назва предмета	Кількість годин на навчальний тиждень													
		Підготовчі групи		5 кл.		6 кл.		7 кл.		8 кл.		9 кл.		10 кл.	
		Півріччя													
		I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	Українська мова	4	4	2	2	3	3	1	2	-	-	-	-	-	-
2	Українська література ⁷	-	-	2	2	1	1	1	1	2	3	2	3	2	3
3	Російська мова	3	4	2	2	2	2	1	2	-	-	-	-	-	-
4	Російська література ⁸	-	-	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2	3	2
5	Арифметика	4	4	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Алгебра	-	-	-	-	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
7	Геометрія	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8	Тригонометрія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	2
9	Природознавство	2	1	-	2	1	1	2	-	1	1	-	2	-	-
10	Історія	1	2	-	2	1	1	2	-	2	2	2	2	2	2
11	Конституція СРСР і УРСР	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
12	Географія	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	-	-	-
13	Фізика	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2
14	Хімія	-	-	-	-	-	-	1	2	1	1	1	1	2	1
15	Астрономія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
16	Іноземна мова	-	-	2	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	2
17	Креслення	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
	Р а з о м	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
	Кількість консультаційних годин	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	Р а з о м г о д и н	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20

7 В 5–7 класах – літературне читання.

8 В 5–7 класах – літературне читання.

2. Створення мережі вечірніх шкіл сільської молоді

Одночасно із школами робітничої молоді в країні на виконання постанови РНК Союзу РСР від 6 липня 1944 р. (продубльовано РНК Української РСР аналогічною постановою 9 серпня того ж року) почала створюватися мережа вечірніх шкіл сільської молоді [10]. Вона призначалася для молоді та підлітків з 14 років, котрі бажали здобути освіту без відриву від сільськогосподарських робіт. В Україні діяло Положення про вечірні школи сільської молоді, що також розробив Наркомос РРФСР, а влітку 1944 р. затвердила РНК Союзу РСР. Згідно з цим документом метою таких шкіл, як і шкіл робітничої молоді, було «виховати молодь у дусі безмежної любові до Батьківщини і відданості радянській владі» [5, с. 10], проте цей тип загальноосвітнього навчального закладу функціонував лише як початкова (у складі 1–4 класів) та семирічна (у складі 1–7 класів) школа. У місцевостях з незначною кількістю відповідного контингенту учнів могли відкриватися окремі вечірні класи в залежності від загальноосвітньої підготовки бажаючих в них навчатися. Зарахування у той чи інший клас відбувалося згідно з документом вступника про освіту. Якщо документа не було, майбутній учень складав іспит, під час якого з'ясовувався рівень його знань.

У Положенні зазначалося, що основною формою організації навчальної роботи у вечірній школі сільської молоді є урок. Заняття (5 днів на тиждень по 4 години) проводяться вчителем відповідно до розкладу у класі з постійним (не більше 20 осіб) складом учнів, де спільно навчаються юнаки та дівчата. Тривалість навчального року дорівнювала 25 тижням, його початок і закінчення залежали від місцевої специфіки сільськогосподарських робіт (в Україні це був період з 1 жовтня по 1 квітня [8]). В 4–7 класах навчальний рік завершувався екзаменами. Навчальні плани, програми, а також форму свідоцтва про закінчення вечірньої школи сільської молоді затверджували народні комісаріати освіти союзних республік, у віданні яких знаходилися ці навчальні заклади.

Навчальний план школи сільської молоді
з українською мовою навчання на 1948/49 навчальний рік [4, с. 17].

	Назва предмета	Кількість годин на навчальний тиждень													
		1 кл.		2 кл.		3 кл.		4 кл.		5 кл.		6 кл.		7 кл.	
		Півріччя													
		I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	Українська мова	12	11	9	8	9	9	6	5	3	3	2	2	2	2
	Літературне читання	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	2
2	Російська мова	-	-	3	3	5	5	4	4	2	2	2	2	2	1
	Літературне читання	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	1	1	1
3	Каліграфія	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Арифметика	6	7	6	7	6	6	5	5	3	3	1	1	-	-
5	Геометрія	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	2	2
6	Алгебра	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	2
7	Природознавство	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2	1	2	1	1
8	Історія	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	1	2	1
9	Конституція СРСР і УРСР	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
10	Географія	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	1	2	1	1
11	Фізика	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2
12	Хімія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1

13	Іноземна мова	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	1	2
	Р а з о м	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20

3. Складнощі функціонування загальноосвітніх шкіл для працюючої молоді та заходи щодо їх усунення

Тяжкі умови воєнного та повоєнного часу ускладнювали як відбудову зруйнованої системи освіти України, так і створення мережі нових навчальних закладів. У більшості шкіл робітничої та сільської молоді в перші роки їх існування не працювали опалення та освітлення, не було достатньої кількості столів, стільців, іншого обладнання. Обласні відділи народної освіти не могли повністю забезпечити їх навчальними планами, програмами, методичними рекомендаціями, підручниками, посібниками, необхідним шкільним письмовим приладдям, укомплектувати педагогічними кадрами.

Виникали проблемні ситуації і на робочих місцях. Адже на підприємствах в умовах жорстких вимог щодо виконання плану системними були факти затримки учнів на понаднормових роботах, перевід на роботу у незручні для занять зміни, не надавалися передбачені постановою уряду відпустки під час екзаменів та ін. У результаті поганої організації навчального процесу частина шкіл невдовзі після відкриття припиняла роботу, а ті, які функціонували, працювали незадовільно – учні засвоювали навчальний матеріал на низькому рівні, переставали відвідувати заняття, багато нарікань викликала дисципліна тощо [14].

Партійне керівництво та уряд СРСР (і, як наслідок, керівництво Української РСР) цілеспрямовано організовували активну роботу щодо вирішення зазначених проблем. Так, у постанові Ради Міністрів УРСР «Про роботу вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді УРСР в 1946/47 навчальному році» (21 вересня 1946 р.) підкреслювалося, що боротьба за стабільність контингентів кожної школи робітничої та селянської молоді, кожного їх класу, за піднесення якості навчально-виховної роботи у цих навчальних закладах повинна бути одним із важливих завдань місцевих Рад депутатів трудящих, Міністерства освіти УРСР та його органів на місцях [15]. Для державних владних структур актуальність цієї вимоги була очевидною. Адже країна, втративши значну частину населення внаслідок жорсткого терору 30-х рр. та кровопролитної боротьби з німецькою армією, починала відбудовувати зруйноване війною народне господарство на новому технічному рівні, а тому гостро потребувала швидкого відновлення освіченого людського ресурсу, причому як кваліфікованих робітників, так і спеціалістів з вищою освітою. Крім того, школи робітничої та сільської молоді були важливим засобом ідеологічного виховання. «Вести наполегливу роботу по озброєнню учнів марксистсько-ленінським світоглядом, виховувати їх в дусі радянського патріотизму і радянської національної гордості, вести непримиренну боротьбу з будь-якими проявами українського буржуазного націоналізму та низькопоклонства перед іноземщиною. Забезпечити в школах сільської молоді глибоку пропаганду політики більшовицької партії і радянського уряду в піднесенні соціалістичного сільського господарства, ознайомлення учнів з вченням Мічуріна – Лисенка, досвідом і досягненнями передовиків сільського господарства – Героїв Соціалістичної Праці і на цій основі допомогти учням шкіл стати свідомими, теоретично озброєними і активними борцями за дальше зміцнення соціалістичного сільського господарства, за збільшення урожаїв на колгоспних і радгоспних ланах», – такі вказівки знаходимо, зокрема, в постанові Ради Міністрів УРСР «Про поліпшення роботи вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді в Українській РСР» від 29 вересня 1948 р. [12, с. 35].

Для виконання поставленого партією та урядом завдання створити мережу шкіл робітничої та сільської молоді передусім треба було вирішити проблему з виділенням і

облаштуванням їх приміщень. Цей обов'язок в першу чергу було покладено на голів виконкомів обласних Рад депутатів трудящих, секретарів обкомів, міськкомів і райкомів КП(б)У. Частково нові навчальні заклади отримали можливість розташуватися в приміщеннях масових шкіл, тоді один директор міг одночасно очолювати обидва навчальні заклади. Це було зручно з огляду на вирішення питань з меблями, опаленням, освітленням, забезпеченням наочності тощо. Проте більшість міських масових шкіл самі працювали у 2 – 3 зміни, а тому не могли надати класи робітничій молоді. Крім того, якщо класи і надавалися, то тільки ввечері, а в такому разі школи робітничої молоді функціонували не як змінні (що передбачало Положення), а лише як вечірні.

Свої проблеми з облаштуванням вечірніх шкіл були і в селах. Серед найскладніших постало питання з освітленням. Зокрема, для його часткового вирішення уряд республіки у 1946 р. зобов'язав Наркомат місцевої промисловості УРСР виготовити спеціально для шкіл сільської молоді 20 тис. газових десятилінійних ламп, які разом із 40 тис. штук стекол для них та 25 тонами гасу Укоопспілка повинна була доставити безпосередньо на місця [13, с. 24].

Упорядкуванню керівництва системою вечірньої освіти сприяла постанова РНК СРСР «Про заходи щодо покращення роботи шкіл робітничої та сільської молоді» (лютий 1946 р.) Так, вона передбачала створення при наркоматах союзних республік управлінь, а в обласних та міських (міст республіканського підпорядкування) відділах народної освіти секторів шкіл робітничої та сільської молоді і шкіл дорослих. Також згідно з цим документом у штати районних і міських відділів народної освіти вводилась посада інспектора вечірніх шкіл (8 березня того ж року відповідні розпорядження було зроблено у постанові РНК УРСР і ЦК КП(б)У «Про поліпшення роботи вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді в Українській РСР» [Там само, с. 24]). Перед органами народної освіти ставилося завдання укомплектувати школи вчительським кадрами, забезпечити їх програмами, методичними рекомендаціями, підручниками, посібниками, письмовим приладдям. Ці заходи мали створити педагогічні умови для налагодження навчального процесу, підвищенню якості викладання учителями навчальних дисциплін і, відповідно, покращенню засвоєння програм учнями.

Суттєвою допомогою у налагодженні роботи шкіл робітничої і сільської молоді стала державна політика перенесення частини відповідальності за їх функціонування на керівників промислових наркоматів, підприємств, колгоспів і радгоспів. Адміністрації підприємств не лише повинні були на робочому місці створювати молоді сприятливі умови для навчання – звільняти тих, хто відвідує школу, від понаднормової роботи у дні занять, забороняти мобілізувати їх на трудові роботи поза підприємством, не переводити на неузгоджені із заняттями зміни, не відправляти у довготривалі відрядження, надавати відпустки під час випускних екзаменів тощо, – а й залучались до процесу діяльності самого навчального закладу. Так, на державному рівні було прийнято рішення «прикріпити кожен вечірню школу робітничої молоді до відповідного підприємства, молодь якого навчається в школі, для забезпечення систематичної допомоги – в порядку організованого шефства підприємства прикріпленій школі» [15, с. 26]. Шефство передусім поширювалося на сферу матеріального забезпечення, адже згідно з положеннями про школи робітничої та сільської молоді на керівників промислових наркоматів, підприємств та колгоспів покладался обов'язок брати участь у вирішенні проблем цих навчальних закладів щодо приміщень, обладнання, опалення, освітлення. Крім того, шефи повинні були допомагати забезпечувати стабільність контингентів учнів. У зв'язку з цим відділи кадрів підприємств за допомогою комсомольської і профспілкової організацій мали

вести облік молодих робітників і службовців, що навчалися, перевіряти відвідування ними занять, усувати причини, які перешкоджають навчанню, а на кожний випадок відсіву повинні були реагувати «педрада школи і громадські організації з залученням до участі в усуненні причин відсіву адміністрації підприємств, радгоспів та правлінь колгоспів» [Там само].

Протягом 1943 – 1946 рр. ряд народних комісаріатів СРСР (серед них м'ясної і молочної, текстильної, легкої, суднобудівельної, хімічної промисловості, кольорової металургії) видали свої накази та розпорядження, що зобов'язували директорів підлеглих їм підприємств надавати школам робітничої молоді та їх учням всебічну допомогу. Причому в цих наказах, крім іншого, вказувалися шляхи заохочення учнівської молоді до навчання, наприклад, поліпшення побутових умов у гуртожитках, забезпечення одягом і взуттям у першу чергу, переведення відмінників навчання на стаханівське харчування у заводських їдальнях, преміювання їх пугівками в будинки відпочинку тощо [16, с. 137].

Завдяки комплексу вживаних заходів у 1950 р. в Україні діяло вже 4 896 шкіл робітничої і селянської молоді, у них навчалось 286,56 тис. чоловік [18, с. 61].

Висновки

Вимушене використання праці підлітків у післяокупаційний період, а також значний прошарок молоді, що через події Другої світової війни не змогла вчасно отримати відповідну освіту, зумовили створення як у СРСР взагалі, так і в Україні зокрема нових типів загальноосвітніх навчальних закладів, які у 1944 р. інтегрувалися в систему освіти країни як школи робітничої молоді та вечірні школи сільської молоді. Оскільки навчальні заклади використовувалися не лише як освітні інституції, а й як важливий інструмент ідеологічного виховання, основні напрямки розвитку шкіл для працюючої молоді визначалися керівниками КППС та дублювалися в Україні партійними та урядовими органами республіканського рівня.

Література

1. Антоненко Н. Б. Особливості розвитку мережі загальноосвітніх навчальних закладів на звільненій від німецької окупації території УРСР: до питання про джерела дослідження / Н. Б. Антоненко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Інститут педагогіки НАПН України; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 17–21.
2. Доленко М. Створити умови школам робітничої молоді / М. Доленко // Рад. освіта. – 1944. – 6 жовт.
3. Навчальні плани шкіл робітничої молоді УРСР на 1948/49 навчальний рік // Збірник керівних матеріалів про школи робітничої та сільської молоді / упоряд. М. М. Шаповал, Д. Є. Верховий. – Київ; Львів: Рад. школа, 1949. – С. 13–16.
4. Навчальні плани шкіл сільської молоді УРСР на 1948/49 навчальний рік // Там само. – С. 16–18.
5. Положення про вечірні школи сільської молоді: затверджено постановою РНК СРСР 6 липня 1944 р. // Там само. – С. 10–12.
6. Положення про школи робітничої молоді: затверджено розпорядженням РНК СРСР від 30 квітня 1944 р. // Там само. – С. 4–7.
7. Про встановлення для осіб, які працюють на виробництві і навчаються в школах робітничої молоді, додаткових відпусток на період випускних екзаменів: розпорядження РНК СРСР від 21 червня 1945 р. // Там само. – С. 8.

8. Про зміну строків навчання у вечірніх школах сільської молоді УРСР : постанова РМ УРСР від 22 серпня 1946 р. // Там само. – С. 27.
9. Про навчання підлітків, що працюють на підприємствах : постанова РНК СРСР від 15 липня 1943 р. // Там само. – С. 3–4.
10. Про організацію вечірніх шкіл сільської молоді : постанова РНК СРСР від 6 липня 1944 р. // Там само. – С. 8–9.
11. Про перейменування шкіл для підлітків, які працюють на підприємствах, на школи робітничої молоді та про затвердження Положення про школи робітничої молоді : розпорядження РНК СРСР від 30 квітня 1944 р. // Там само. – С. 4.
12. Про поліпшення роботи вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді в Українській РСР : постанова Ради Міністрів УРСР від 29 вересня 1948 р. // Там само. – С. 33–36.
13. Про поліпшення роботи вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді в Українській РСР : постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 8 березня 1946 р. // Там само. – С. 22–25.
14. Про роботу вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді УРСР : постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 23 лютого 1945 р. // Там само. – С. 20–21.
15. Про роботу вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді УРСР в 1946/47 навчальному році : постанова Ради Міністрів Української РСР від 21 вересня 1946 р. // Там само. – С. 25–27.
16. Про роботу шкіл робітничої молоді : наказ по Народному комісаріату хімічної промисловості СРСР від 30 січня 1946 р. // Там само. – С. 137–138.
17. Про тривалість навчального року в школах робітничої молоді та використання учнів шкіл робітничої молоді на понадурочних роботах : розпорядження РНК СРСР від 11 січня 1946 р. // Там само. – С. 8
18. Черкашин Л. В. Загальне навчання в Українській РСР (1917 – 1957) / Л. В. Черкашин. – К. : Рад. школа, 1958. – 64 с.

Information about author:

Natalia Antonets – Senior Scientific Associate, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Department of History of Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: ant.n@i.ua